

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Jaroslava Štefková

Zobrazení dělníka na stránkách časopisu Vlasta v roce 1980 a 2000

Bakalářská práce

Praha 2008

Autor práce: **Jaroslava Štefková**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.**

Datum obhajoby: **2008**

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Zobrazení dělníka na stánkách časopisu Vlasta v roce 1980 a 2000“ vypracovala samostatně pod vedením Doc. PhDr. Barbary Köpplové, CSc. a že jsem při tom použila pouze prameny uvedené v seznamu literatury.

Práce má rozsah 69 259 znaků s mezerami, tj. 50 normostran.

V Praze, dne 19. května 2008

Jaroslava Štefková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem profesorům na katedře mediálních studií, kteří mě provázeli během mého bakalářského studia. Především vedoucí mé bakalářské práce paní Doc. PhDr. Barbaře Köpplové, CSc., za osobitý přístup a cenné rady, náměty a připomínky, které mi poskytovala při vzniku mé bakalářské práce.

Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.

Katedra mediálních studií

ISSŽ FSV UK

Teze bakalářské práce

Předpokládaný název práce:

Obraz dělníka na stránkách časopisu Vlasta v roce 1980 a 2000

Základní hypotéza:

Postavení a pojetí dělníka prošlo vývojem. Cílem bakalářské práce je zjistit, jak se proměnil obraz dělníka v tištěném médiu a to porovnáním dvou diametrálně odlišných roků.

Charakteristika metody práce:

Obsahová analýza s využitím kvantitativních i kvalitativních metod – smíšená metoda, komparativní analýza výsledků zkoumání časopisu Vlasta ročník 1980 a 2000.

Předpokládaná osnova:

1. Úvod – motivace k volbě tématu, prezentace hypotézy
2. Teoretická část
 - a) genderové stereotypy
3. Aplikovaná část
 - a) Charakteristika zvoleného periodika
 - b) Obsahová analýza časopisu Vlasta v roce 1980 a 2000
 - c) Komparativní analýza časopisu Vlasta v roce 1980 a 2000

4. Závěr – potvrzení či vyvrácení hypotézy na základě poznatků z vlastního výzkumu
5. Resumé

Bibliografie:

Vlasta, ročníky 1980 a 2000

Základní literatura:

LACKEY, Nick. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 1999

OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000

SCHULZ, Winfried, HAGEN, Lutz, SCHERER, Helmut, REIFOVÁ, Irena, KONČELÍK, Jakub. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum, 2005

McQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 1999

MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996

KOL.: *Žena a muž v médiích*. Praha: Nadace Gender Studies, 1998

JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbora. *Média a společnost*. Praha: Portál, 2003

HUBÍK, Stanislav. *Sociologie vědění*. Praha: Slon, 1999

KABELE, Jiří. *Přerody - principy sociálního konstruování*. Praha: Karolinum, 1998

BERGER, Peter L., LUCKMANN, Thomas. *Sociální konstrukce reality*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999

HABERMAS, Jurgen. *Strukturální přeměna veřejnosti*. Praha: Filosofia, 2000.

REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004

KALIVODOVÁ, Lenka. *Sociální vývoj Československa 1969 - 1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR

VANĚK, Miroslav. *Veřejné mínění o socialismu před listopadem 1989*. Praha: Maxdorf, 1994

OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost. Příspěvek k dějinám „normalizace“*. Praha: Maxdorf 1994.

ECO, Umberto. *Jak psát diplomovou práci*. Praha: Votobia, 1997

MACHONIN, Pavel, MLČOCH, Lubomír, SOJKA, Milan. *Ekonomické a společenské změny v české společnosti po roce 1989. Alternativní pohled*. Praha: Karolinum, 2006.

MACHONIN, Pavel, TUČEK, Milan. *Česká společnost v transformaci – k proměnám sociální struktury*. Praha: Slon, 2006

MACHONIN, Pavel. *Česká společnost a sociologické poznání - Problémy společenské transformace a modernizace od poloviny šedesátých let 20. století do současnosti*. Praha: ISV, 2005

Termín dokončení práce:

květen 2008

V Praze 24. 9. 2007

Jméno a podpis žadatele:

Jaroslava Štefková

Jméno a podpis konzultanta (stvrzující, že je ochoten na daném tématu spolupracovat):

OBSAH

1. Úvod

- 1.1. Cíl výzkumu
- 1.2. Výzkumná metoda
- 1.3. Struktura práce
- 1.4. Pracovní hypotéza
- 1.5. Motiv výběru tématu

2. Charakteristika časopisu Vlasta

- 2.1. První ženský časopis
- 2.2. Vlasta v roce 1980
- 2.3. Vlasta v roce 2000

3. Historické ukotvení pozice dělníka v české společnosti

- 3.1. Československá socialistická republika v roce 1980
- 3.2. Česká republika v roce 2000

4. Definice pojmů

- 4.1. Kvantitativní obsahová analýza
- 4.2. Sociální třída, sociální stratifikace
- 4.3. Dělník

5. Výzkumná část

- 5.1. Definice objektu výzkumu
- 5.2. Hypotéza
- 5.3. Metodická východiska
- 5.4. Popis metody
- 5.5. Výzkumné otázky
- 5.6. Popis souboru
- 5.7. Výstupy

6. Závěr

7. Resumé

8. Použitá literatura

9. Seznam tabulek

10. Seznam příloh

11. Přílohy

1. ÚVOD

V úvodu bakalářské práce je nastíněno výzkumné téma, cíl mé práce, zvolená metoda, struktura práce a pracovní hypotéza. Úvod je uzavřen vysvětlením, jaký byl motiv pro volbu tématu.

1.1. Cíl výzkumu

Cílem práce je pomocí obsahové analýzy zjistit a vyhodnotit, jaký byl vytvářen mediální obraz dělníka v ženském časopise Vlasta v roce 1980 a 2000. Práce se zaměřuje na rozdíl mezi obrazem dělníka ve zvoleném specifickém médiu a ve dvou významně odlišných společenských podmínkách.

1.2. Výzkumná metoda

Zvolenou metodou výzkumu je obsahová analýza s využitím kvantitativních i kvalitativních metod – smíšená metoda, komparativní analýza výsledků zkoumání časopisu Vlasta, ročníků 1980 a 2000. Práce zkoumá výskyt, frekvenci, rozsah a témata, která jsou s obrazem dělníka v náhodně zvolených letech dvou různých epoch spojována.

Ročník 1980 časopisu Vlasta jsem zkoumala v tištěné podobě v Národní knihovně ČR-Klementinu. Ročník Vlasty z roku 2000 nebyl v Národní knihovně ČR-Klementinu k dispozici, a proto jsem prostudovala všechny výtisky na pracovišti Hostivař.

1.3. Struktura práce

V první části práce je představen časopis Vlasta, roky 1980 a 2000 jsou zasazeny do historického kontextu a ozřejmují se přeměny, které mezitím proběhly v české společnosti.

V druhé části jsou vysvětleny základní pojmy, vztahující se k dané problematice a danému výzkumu. Pomocí kvantitativní

obsahové analýzy je zde zkoumán vytvářený mediální obraz dělníka na stránkách Vlasty v letech 1980 a 2000.

Ze závěrečných výstupů jsou vyvozeny závěry, které se pokouším následně interpretovat. Tyto závěry měly buď potvrdit, anebo vyvrátit původní hypotézu.

1.4. Pracovní hypotéza

Pracovní hypotéza vychází z předpokladu, že v časopise Vlasta v roce 2000 bude výrazně méně článků zobrazujících dělníka oproti ročníku vycházejícím v roce 1980. Frekvence článků i rozdíl v podaném obrazu dělníka specifickým způsobem prokáže, jak se v průběhu dvaceti let a zejména vlivem hluboké proměny české společnosti po roce 1989 posunul žebříček hodnot, společenské vzory, oblasti zájmu i celková stratifikace společnosti.

1.5. Motiv výběru tématu

Jako téma bakalářské práce jsem si vybrala Zobrazení dělníka v časopise Vlasta v roce 1980 a v roce 2000. Toto téma je zajímavé tím, že se během dvaceti let kompletně změnila sociální, ekonomická, společenská a politická realita v české společnosti. Snažila jsem se pomocí svého zkoumání tuto proměnu postihnout a následně pomocí teoretických znalostí i interpretovat. Mým cílem nebylo proměnu obrazu dělníka soudit, ale pouze v závislosti na časovém období změny a způsob interpretace a zobrazování dělníka sledovat. Výběr tématu mi pomohl lépe pochopit změny, které v Československu, resp. v České republice v uplynulém čtvrtstoletí proběhly.

Časopis Vlasta je nejdéle vycházejícím ženským časopisem u nás. Tato práce se zaměří pouze na jistý úsek jeho existence, konkrétně na roky 1980 a 2000. Ve své práci mám nejen možnost pomocí vědeckých nástrojů prozkoumat, jaký mediální obraz dělníka byl

předkládán čtenářům tohoto masově vycházejícího ženského časopisu ve zmíněných dvou letech, ale i v jakém sociálním kontextu je na jeho stránkách sám dělník zobrazován.

Jistým problémem mého výzkumu jistě zůstává objektivita, které nelze nikdy stoprocentně dosáhnout, protože již naše sociální zkušenost je velmi ovlivněna naší zkušeností mediální.

Tištěné médium, v tomto případě ženský časopis Vlasta, jsem si zvolila za cíl svého zkoumání proto, že „papírové médium“ je považováno za jedno z prvních masových médií. A jakkoli už bylo mnoho katastrofických předpovědí, tištěná média určitě v nejbližších několika letech nevymizí a je i nadále potřeba se zabývat jejich výzkumem.

2. CHARAKTERISTIKA ČASOPISU VLASTA

V této kapitole představím časopis Vlasta, který je předmětem mého výzkumu. Přiblížím a nastíním vlastnickou strukturu časopisu, jeho obsahovou skladbu a cílovou skupinu čtenářů.

2.1. „Vlasta – ženský časopis“

„Ženské tituly periodického tisku můžeme definovat jako tituly, které jsou svým obsahem a charakterem zaměřeny primárně na ženy jako potenciální kupující i čtenářky. Ženy tedy v tomto případě vnímáme jako konzistentní cílovou skupinu.“¹ Ženské časopisy obecně mají za úkol oslovit co nejširší čtenářskou obec, a to od nižších příjmových vrstev, přes nižší střední, střední, až po vyšší příjmové vrstvy. A jakkoliv už z podstaty věci je časopis tohoto typu zacílen v prvé řadě na ženy, nerezignuje na to oslovit prostřednictvím rodinných vazeb nebo soužití v jedné domácnosti také muže. I proto je pro časopis Vlasta charakteristické, že nemá jedno ústřední téma, ale naopak jeho obsah tvoří mix různých témat.

Vlasta byla prvním specificky ženským časopisem, který se v tehdejší Československu objevil v období po druhé světové válce. „V lednu roku 1947 jej založila národně socialistická poslankyně Milada Horáková a její spolupracovnice z Rady československých žen.“² Publikovaly v něm mnohé známé osobnosti, jako byla třeba Anna Masaryková. „Název Vlasta vznikl podle jména bojovnice ze Starých pověstí českých a také proto, že obsahuje slovo vlast. Vlasta byla od prvního čísla koncipována jako kamarádka pro své čtenářky.

¹ FIANTOVÁ, Etela. *Vývoj ženských časopisů v Čechách od roku 1947*, bakalářská práce; Praha 2007, str. 6

² Tamtéž, str. 8

První šéfredaktorkou Vlasty byla spisovatelka Nina Bohnardová (1907-1981). Už v prvním ročníku časopisu se objevily rubriky, které s drobnými obměnami přetrvaly až do současnosti. Už tehdejší čtenářky nacházely na stránkách Vlasty rubriky jako zdravá výživa, móda, cestopisy, dopisy, informace o nových filmech a divadelních hrách.³

Svobodného období si časopis příliš neužil a už brzy po nástupu komunistické moci v roce 1948 začal přinášet příběhy zasloužilých soudružek, uvědomělých svazaček, dojiček z JZD a údernic z továren.

Vlastu vydával v té době po válce založený Československý svaz žen. Což ovšem znamenalo, že časopis musel rezignovat na jakoukoliv samostatnou aktivitu, nezávislost a kreativitu. Hned první bod stanov Československého svazu žen totiž říkal: „ČSSŽ na základě svých stanov uznává vedoucí úlohu KSČ, ve své činnosti vychází z jejího programu a přispívá k jeho realizaci. Svaz vystupuje jako mluvčí všech žen.“⁴

„Těžiště práce svazu žen se téměř výhradně soustředilo na ekonomické a ideologické pole – získávat ženy do průmyslu a zemědělství a podporovat politiku KSČ.“⁵ Ve Vlastě se tak maximálně objevovaly články o těžkém údělu žen bez naznačeného řešení. Odměnou za ženské starosti měla být kytice a děkovné články v tisku u příležitosti Mezinárodního dne žen, který slavila celá republika téměř povinně. Vybrané soudružky se pak mohly setkat na Pražském hradě s komunistickým prezidentem.

2.2. Vlasta v roce 1980

Časopis Vlasta byl v roce 1980 vydáván Českým svazem žen, republikovou větví federativní ženské organizace. Svaz vydával časopis

³ FIANTOVÁ, Etela. *Vývoj ženských časopisů v Čechách od roku 1947*, bakalářská práce; Praha 2007, str. 8

⁴ Vlasta č. 1/1990, str.9

⁵ www.feminismus.cz

prostřednictvím vydavatelství MONA (zkratka pro MOderní žeNA). Vydavatelství vzniklo již v roce 1968, kdy bylo zastřešujícím vydavatelským domem pro tři ženské časopisy: týdeník *Vlasta* (vychází od roku 1947), měsíčník *Žena a móda* (vycházel v letech 1949 až 1993) a další měsíčník *Praktická žena* (vychází od roku 1950).

V záhlaví měla *Vlasta* hrdý titul „Nositelka Československé ceny míru a vyznamenání Za zásluhy a výstavbu a čestné medaile ČSSŽ“. Kromě ní vycházelo v Československu v období socialismu ještě několik dalších časopisů (vedle již zmíněných také třeba *Dorka*, *Odívání* aj.), které se primárně zaměřovaly na ženu jako čtenářku, ale snažily se vystupovat také jako rodinný časopis. Byly ale ve srovnání s *Vlastou* většinou úzce specializované, např. na šití, pletení nebo obecně na módu.

Vlasta v roce 1980 nevycházela jako v současnosti v určitém přesném datu, ale vždy v rozmezí dvou dnů, kdy byl časopis dodáván na novinové stánky. Časopis měl vysokou prodejnost a to zejména z důvodu mizivé konkurence, respektive nekonkurence na trhu. V době normalizace vycházelo výrazně méně ženských časopisů než dnes. Proto ty, které v té době mohly vycházet, byly po příchodu na stánky okamžitě rozebrány. „Týdeník *Vlasta* je časopis s největším nákladem. Ten v současné době představuje více než 800 000 výtisků každého čísla. Jeho obliba je vyjádřena i tím, že jednotlivá čísla jsou téměř beze zbytku vyprodávána. Remitenda – počet neprodaných výtisků – se pohybuje v desetinách jediného procenta z rozšiřovaného nákladu.“⁶

Potíže s distribucí tehdejší vydavatel *Vlasty* přiznával a svým čtenářům se za ně omlouval. Třeba jako v roce 1980 v rozhovoru se Soňou Štraitovou, vedoucí odboru Poštovní novinové služby Ústředního ředitelství spojů Praha. „Celý proces od výroby časopisu v tiskárně až po dodání předplatiteli nebo do prodejny tisku je značně

⁶ EISENMANN, Jan. *Cesta Vlasty*, *Vlasta* č. 38/1980, str. 27

složitý a vyžaduje přesnou spolupráci všech složek, které se na něm podílejí; začíná odevzdáním rukopisů z redakce do tiskárny, pokračuje vytištěním časopisu a končí jeho přepravou a dodáním čtenářům. Vzhledem k velkému nákladu je expedice rozložena na každý den od pondělí do pátku. Navazuje na výrobní harmonogram tiskárny a je přizpůsobena železničním i silničním spojům. Po zpracování ve specializované organizaci PNS - ústřední expedici a dovozu tisku v Praze jsou zásilky odesílány po železnici nebo nákladními automobily do okresních reexpedic. Reálná situace je ale dosud taková, že přes všechna naše společná opatření se občas opožděné dodávky vyskytují. Může se tedy například stát, že se *Vlasta* na stánku objeví o den či dva později, než jsou čtenáři zvyklí.“⁷

Tvář *Vlasty* v roce 1980 velmi přesně odrážela dobu, která byla přesně uprostřed dvou historických mezníků v dějinách Československa: v první řadě vpádu vojsk Varšavské smlouvy a následného začátku normalizace, v druhé pak sametové revoluce v roce 1989. V roce 1980 už pominula první, nejtvrďší vlna normalizace, na druhé straně vznikem Charty 77 započala éra lepšího organizování disentu a s tím byla spojena i nová vlna represí. V každém případě ale už v první polovině 70. let všechny masové organizace ve společnosti, pokud nebyly zcela zrušeny, obnovily své plné podřízení vládnoucí moci a komunistické straně.

„Druhá fáze posrpnového režimu (1972 až druhá polovina 80. let) bývá charakterizována jako zamrznutí stavu vzešlého z první fáze, hovoří se o ní jako o stabilní fázi v protikladu k předchozí dynamické normalizaci. Platil a fungoval sociální kontrakt nastartovaný v předchozí etapě a současně trval informační monopol státní moci.“⁸

⁷ EISENMANN, Jan. *Cesta Vlasty*, *Vlasta* č. 38/1980, str. 27

⁸ BALÍK, Stanislav. *Komunistický režim v Československu a přechod k demokracii*, Seminář 15 let od listopadu 89, 16. 11. 2004, publikováno na www.cepin.cz

Podřízení vládnoucí moci, zamrznutí a monopol státní moci se týkaly i Československého a Českého svazu žen a jejich prostřednictvím i časopisu Vlasta. Stejně jako jiná periodika byla i ona v zajetí komunistické ideologie. I když se články v časopise nesly v oslavném duchu, typickém pro celou éru prezidenta a generálního tajemníka KSČ Gustáva Husáka, probleskovaly tu i náznaky problémů, zejména vyplývajících ze špatných výsledků hospodaření socialistické ekonomiky na počátku osmdesátých let a stále viditelnějšího zaostávání zemí Rady vzájemné hospodářské pomoci za západním světem, vyvolaného mimo jiné i stupňováním výdajů na zbrojení.

Přes velkou ideologičnost a tendenčnost bylo ovšem možné dohledat mezi autory publikujícími ve Vlastě i nemnohé z těch, kteří publikují i v současnosti. Jedná se například o socioložku Jiřinu Šiklovou, která jako odpůrkyně režimu uveřejňovala své texty pod pseudonymem Jiřina Heroldová.

Šéfredaktorkou Vlasty byla v roce 1980 Libuše Sekerová. Zatímco titulní strana časopisu byla vždy barevná, uvnitř byly barevné fotografie jen u některých článků, zbytek byl černobílý. Jedno vydání časopisu v té době stálo 2,- Kčs, čítalo 32 stran a zachovávalo víceméně stabilní strukturu pravidelných rubrik:

- Str. 1-3: projevy, aktuality apod.
- Str. 4-6: zahraničí
- Str. 7: čtení na pokračování
- Str. 8: reportáže z domova
- Str. 10: péče o zdraví
- Str. 11: život píše romány - příběhy čtenářek Vlasty
- Str. 12: zadáno pro mládí
- Str. 14: román na pokračování
- Str. 15: povídka
- Str. 16-17: reportáž

- Str. 18-19: dialog - dopisy čtenářů
Str. 20: zájmy, záliby, nápady
Str. 21: dětem
Str. 22-23: právní pomoc Vlasty, deska cti, dopis týdne, fejeton,
Všimálek, Kytička Vlasty
Str. 24-26: móda, mladý kalendář, model pro Vlastu
Str. 27: zaškrtnuto – kaleidoskop
Str. 28: profil osobnosti
Str. 29-31: křížovky, recepty, vtipy, reklama
Str. 32: profil umělce - šperkař, malíř apod.

2.3. Vlasta v roce 2000

Vývoj časopisu Vlasta po převratu v roce 1989 souvisel se změnami v celé společnosti. „V roce 1990 byl Československý svaz žen rozpuštěn, zůstala pouze republiková organizace s názvem Český svaz žen. Ta si zachovala majetek a členstvo, organizace působí v pozměněné podobě dodnes.“⁹ I když svaz žen přetrval do současnosti, došlo k přetržení mnohaleté vazby mezi touto organizací a časopisem Vlasta. „Ještě v dubnu 1990 měl svaz žen na účtech 80 milionů korun a navíc prodal podíl v nakladatelství MONA za 110 milionů.“¹⁰

V roce 1992 se tak stoprocentním vlastníkem vydavatelství MONA stal Nizozemský svaz nakladatelů (VNU). Společnost VNU kromě investic poskytla své dceřiné společnosti know how pro transformaci ve firmu evropských parametrů.¹¹ O deset let později se pak MONA stala součástí finské nadnárodní mediální skupiny SanomaWSOY, která je jedním z největších vydavatelských domů na území České republiky. Někdejší MONA byla pod novým vlastníkem

⁹ www.feminismus.cz

¹⁰ HANUSKOVÁ, Denisa. *Starosti v růžovém salonku*, Týden, 5. 11. 2007, str. 30

¹¹ www.sanoma.cz

přejmenována na Sanoma Magazines Praha. Zaměřuje se na vydávání titulů určených převážně pro ženy, vedle Vlasty vydává třeba týdeníky Květy, Story, S tebou mě baví život nebo měsíčníky Praktická žena, Překvapení v kuchyni, Fajn život či Žena a kuchyně.

Do roku 1989 byl veškerý tisk v tehdejším Československu pod přísnou kontrolou státu, a to nejen prostřednictvím registrační procedury, ale i předběžné cenzury a přidělu papíru. V návaznosti na uvolnění celkové situace začalo po roce 1989 vycházet i větší množství ženských časopisů. To se nemohlo nepodepsat na pozici Vlasty na trhu periodik a také na jejím obsahu a zaměření.

Stejně jako dnes vycházela Vlasta v roce 2000 vždy ve středu, a to v průměrném nákladu 234 316 výtisků.¹² I po revolučních změnách na trhu periodik si tak Vlasta uchovala prvenství nejen mezi časopisy pro ženy, ale i mezi společenskými tituly vůbec. Ve srovnání s většinou jiných ženských časopisů se Vlasta jeví jako konzervativnější titul: sice přistoupila na podobně výraznou grafiku, jakou mají třeba tituly Rytmus života či Chvilka pro tebe, klade rovněž velký důraz na oblékání, módu, vaření, křížovky i rozhovory s herci, na druhé straně je v ní ale přece jen výskyt celebrit podstatně nižší a najde se v ní místo i na vážnější témata.

Sama sebe charakterizuje na svých webových stránkách takto: „Vlasta je tradiční a proto důvěryhodná. Vlasta je moderní, a proto stále milovaná a žádaná. Vlasta je partnerkou pro aktivní ženu žijící ve spokojené rodině, které záleží na kvalitě jejího života. Luxus, dostupný pro každou ženu. Je to časopis pro ženy, které jsou samy sebou.“¹³

Časopis Vlasta byl v roce 2000 profilován jako ženský časopis, který byl nejčtenější mezi skupinou žen ve věku od 45–54 let (24,8 %) a druhým nejsilněji zastoupeným věkem čtenářek bylo rozmezí 65–79

¹² www.abccr.cz

¹³ www.sanoma.cz/casopisy/vlasta.html

let (21,4 %). Časopis nejvíce kupovala žena se základní vzděláním (37,8 %), případně žena vyučená/středoškolačka bez maturity (33,4 %), která byla poprvé vdaná (55 %) anebo vdova (14 %). Nejvyšší prodej časopisu byl na jižní Moravě (19,2 %) a na severní Moravě (17,7 %).¹⁴

V roce 2000 byla šéfredaktorkou Vlasty Ing. Eva Wagnerová, jedno vydání stálo 17,- Kč a čítalo od 76 do 88 stran, všechny stránky byly celobarevné. Řazení pravidelných rubrik bylo zhruba následující:

Str. 4:	listárna
Str. 6:	naš host
Str. 10:	móda
Str. 14:	panoráma
Str. 16:	půvab
Str. 20:	zdraví
Str. 23:	objev
Str. 24:	styl
Str. 27:	Vlasta na vaší straně
Str. 31:	rodinná aréna
Str. 35:	servis
Str. 36:	reportáž
Str. 39:	2000 rad, tipů a triků
Str. 41:	televizní program
Str. 51:	zábava
Str. 52:	film
Str. 55:	Vlasta na lince
Str. 59:	reportáž
Str. 62:	váš příběh
Str. 65:	on
Str. 67:	máme doma

¹⁴ Data zpracovaná mediální agenturou MEC, www.mecglobal.com

Str. 68: na návštěvě
Str. 70: kuchyně
Str. 75: móda plus
Str. 77: hvězda
Str. 80: styl
Str. 83: styl
Str. 84: zahrada

3. HISTORICKÉ UKOTVENÍ POZICE DĚLNÍKA V ČESKÉ SPOLEČNOSTI

Mezi roky 1980 a 2000 uběhlo „pouze“ dvacet let, ale ve vývoji české společnosti toto dvacetiletí znamenalo zásadní přelom z pohledu politického, ekonomického, kulturního, morálního apod.

3.1. Československá socialistická republika v roce 1980

Na počátku 80. let byl život v Československé socialistické republice po všech stránkách podřízen komunistické ideologii. Normalizace po období Pražského jara a vpádu vojsk Varšavské smlouvy byla v tu dobu již „úspěšně“ završena a ideologie se opět promítala do všech lidských činností, počínaje školstvím, přes zdravotnictví, výzkum až po kulturu a média, včetně časopisů.

V 80. letech se „druhý“ život, tj. život neovlivněný všeobjímající propagandou, soustředil mimo oficiální makrostrukturu do úrovně domácností, malých pracovních kolektivů, skupin přátel a známých anebo nepočetného disentu. Členství v KSČ mělo vliv nejen na vlastní kariéru, ale také na možnosti dětí dosáhnout vyššího vzdělání.

Na rozdíl od volnějších 60. let, kdy se do popředí zájmu dostala – a tím se stala i společenským vzorem – inteligence a umělci, 70. léta opět obnovila kult dělníka. Reportáže z továren a profily úderníků a brigád socialistické práce do velké míry plnily i v roce 1980 televizní zpravodajství a stránky novin a časopisů.

Také přední stránky časopisu Vlasta v té době plnily projevy vrcholných představitelů komunistické strany, v nichž se slovo dělník skloňovalo ve všech pádech. Člen předsednictva ÚV KSČ Vasil Biľak tu třeba v roce 1980 v projevu říkal: „Hrdiny dneška jsou členové brigád socialistické práce, kteří uplatňují pokrokové výrobní metody, horníci, kteří nelitují obětovat i své volné soboty a neděle, železničáři,

kteří hrdinsky zápasí s nepřízní počasí, tisíce pracovníků stavebnictví, jednotných zemědělských družstev, nemocnic, škol, služeb, tj. kteří chrání mírovou práci našeho lidu, náš socialistický pořádek, všichni, kdo dávají společnosti víc, než je jejich povinností. Takoví lidé nepředstavují pouze symboly, ale jsou skutečnými živými hrdiny vychovanými naší stranou, socialistických zřízením.“¹⁵

V 80. letech patřila domácnost nekvalifikovaných dělníků k druhé nejnižší společenské vrstvě a domácnost kvalifikovaných dělníků tvořila do jisté míry součást střední vrstvy.¹⁶ Dělník se stal tím, kdo nejen udrží ideovou pevnost, ale také pozvedne socialistickou ekonomiku, aby „dohnala a předešla“ kapitalistický svět. „Vysoká hospodárnost, pracovní, technologická, stranická a státní disciplína. Aby závody dobře pracovaly, fungovala doprava, školy dobře učily, nemocnice dobře léčily, aby se práce obětavých lidí neznehodnocovala, aby společnost měla dostatek zdrojů pro zabezpečení stáří člověka, zdravého vývoje dětí a mládeže, aby se upevňovaly všechny hodnoty socialismu, aby byla garantována bezpečnost státu, aby byl pořádek a jistota - to je opravdová dělnická politika. Všechno opačné objektivně směřuje proti zájmům dělnické třídy a pracujícího lidu.“¹⁷

Přitom právě rok 1980 byl okamžikem, kdy vedení státu a komunistické strany bylo nuceno oficiálně přiznat, že dohánět kapitalistický svět se českému dělníkovi nedaří a bez zásadních změn ve fungování socialistické ekonomiky se mu to ani nepodaří. Právě 31. ledna 1980 schválila federální vláda ČSSR takzvaný "Soubor opatření ke zdokonalení soustavy plánovitého řízení národního hospodářství po roce 1980". Dokument, který se stal závažnou součástí hospodářské politiky KSČ, přiznával dosavadní chyby a plánoval nové zvyšování

¹⁵ BILÁK, Vasil. Vlasta č. 15/1980, str. 2-3

¹⁶ MACHONIN, Pavel, TUČEK, Milan. *Česká společnost v transformaci*, Praha 1996, str. 195

¹⁷ BILÁK, Vasil. *V duchu revolučního odkazu*, Vlasta č. 40/1980, str. 3

efektivitu národního hospodářství. Podniky a instituce byly vyzývány k hledání účinnějších forem rozvoje socialistické tvůrčí iniciativy a zkvalitňování pokrokových metod, které se v průběhu socialistické výstavby osvědčily.¹⁸

Toto přiznání chyb a zaostávání za západním světem se v té době promítlo i do projevů politických představitelů, otiskovaných na předních stránkách časopisu Vlasta. „Výstavba socialistické společnosti v žádné etapě nebyla lehká a bezkonfliktní a nebude tomu tak ani v budoucnu. Klíč k zvládnutí úkolů spočívá v uvědomělých lidech, v jejich angažovanosti, odhodlanosti a obětavosti. Od našich publicistů se žádá, aby podporovali lidi, kteří jsou čestní, obětaví a pracovití, oddaní socialismu, přesvědčení vlastenci a internacionalisté. Je to důležité zejména pro socialistickou výchovu mladých lidí, aby si vážili těch, kteří dávají společnosti víc, než musí, aby dokázali ocenit hodnoty socialismu, tvořivou práci, práci pro společnost.“¹⁹

3.2. Česká republika v roce 2000

Po listopadu 1989 se v Československu socialismus zhroutil a společnost se začala transformovat v nový typ společenského uspořádání. Oproti roku 1980 je odlišná ekonomická soustava, politické zřízení i duchovní atmosféra. Došlo ke změnám i ve společenských vztazích, v sociální struktuře.

„Česká společnost prožívala hlubokou a kvalitativní proměnu sociální struktury, tzv. procházela postkomunistickou transformací. Docházelo k přechodu od totalitární a netržní (distributivní) společnosti státně socialistického typu k vyspělé demokratické a liberální společnosti. Svým způsobem docházelo k návratu k třídnímu

¹⁸ <http://cs.wikipedia.org> – Zápisník agitátora

¹⁹ BILÁK, Vasil. V duchu revolučního odkazu, Vlasta č. 40/1980, str. 3

uspořádání. To přineslo i proměnu vzorů každodenního chování a individuálních životních strategií.²⁰

V individuálních hodnotových zaměřeních došlo k některým výraznějším proměnám. Na významu nabyla orientace na spotřebu a majetek (mít vysoký příjem, žít v blahobytu, co nejvíce se pobavit, užít si), profesionálně vzdělanostní orientace (mít stálou práci a přiměřený výdělek, získat kvalitní vzdělání a kvalifikaci), či orientace na sebeuplatnění (mít možnost soukromě podnikat, ovlivňovat veřejné záležitosti a zastávat v práci vedoucí místo).

Jedním z hlavních znaků trhu práce v období přechodu od centrálně plánované ekonomiky k ekonomice tržní bylo oslabování průmyslového a zemědělského sektoru ve prospěch sektoru služeb, mzdová diferenciacce a silnější provázání vztahu mezi výší vzdělání, profesní pozicí a příjmem a také růst nezaměstnanosti, včetně dlouhodobé, zejména u méně kvalifikovaných skupin ve společnosti.

Vedle makroekonomických proměn přineslo první desetiletí po roce 1989 množství změn, které se denně dotýkaly a dotýkají každého člověka. „Zvýšil se sortiment spotřebního zboží a služeb závislý z velké části na dovozu a působení zahraničních obchodních řetězců a dodavatelů. Rozvinul se aktivní i pasivní turistický průmysl a služby s ním spjaté. Jsou i evidentní jak pozitivní, tak negativní změny v duchovní kultuře, ovlivněné zejména komercializací masové kultury a pokrytím území hromadnými sdělovacími prostředky.“²¹ Lidé se v té souvislosti stále méně zajímají o věci veřejné a klesá ochota se společensky angažovat.

²⁰ MACHONIN, Pavel, TUČEK, Milan. *Česká společnost v transformaci*, Praha 1996, str. 246

²¹ MLČOCH, Lubomír, MACHONIN, Pavel, SOJKA, Milan. *Ekonomické a společenské změny v české společnosti po roce 1989*, Praha 2000, str. 160

Po éře velkých, jakkoli problematických a spíše násilně vštěpovaných ideálů, nastupuje éra konzumu, který je vlastní podstatou tržních ekonomik. „Trh se v této záležitosti ostatně nemusí příliš vnucovat. Sociální charakter obyvatelstva vyspělých zemí tvoří přímo ideální terén pro tvorbu stále nových potřeb.“²² Protože provozní kapitál musí růst, zákazníci musejí kupovat. Nutnost peněz si vynucuje výrobu, nutnost výroby prodej a nutnost prodeje nakupování. Vzniká typ člověka, který sociolog Jan Keller nazývá „homo consumens“, který vyžaduje stálý růst produkce, protože bytostně lpí na stálém růstu osobní spotřeby, v jejíchž kategoriích definuje sám sebe i druhé lidi.

Potřebu domáckého bezpečí i potřebu zakotvení vlastní individuality naplňují četné rituály konzumu. Trh umožňuje, aby jeho původně sociální charakter (účast) všech členů komunity byl nahrazován rituálním opatrováním věcí. A konzumní zboží všeho druhu vytváří útulnou skutečnost, která je přesně šita na rozměry zákazníka. Konzumní rituál je přitom jednou z mála aktivit, která nevyčerpává a neunavuje. Jako každý rituál navíc uklidňuje, neboť je signálem, že vše je na svém místě a vše se děje přesně tak, jak se dít má.

Změna pohledu na dělníka je v tomto nově uspořádaném světě logická, jeho kult z 50. a později 70. a 80. let se nutně musel rozplynout hned prvním nárazem změn po roce 1989. Pokles podílu manuálních pracovníků v průmyslu byl navíc nedílnou součástí modernizačních procesů, směřujících k vyšší produktivitě práce i vyššímu podílu služeb. Důsledkem toho byl přechod části dělníků mezi samostatné zaměstnance, tj. drobné řemeslníky a pracovníky služeb.

V roce 2000 patřily vrstvy kvalifikovaných i nekvalifikovaných dělníků k vrstvám nižším. To je podstatná změna oproti stavu v roce 1980: za dvacet let a změnou politického a ekonomického systému se

²² KELLER, Jan. *Až na dno blahobytu*, Praha 2005, str. 37

obě kategorie dělníků posunuly o vrstvu níže.²³ K tomu je nutné připočítat změnu společenských vzorů. Ta nastala nejen primárně v důsledku nástupu nových společenských skupin (podnikatel, rentiér, makléř, restituent, šlechtic atd), ale také proměnou médií a nástupem masového bulváru, který si za nejčastější objekt zájmu zvolil celebrity všeho druhu.

Dělník se tak hned po roce 1989 začal velmi rychle vytrácet nejen ze společenského zájmu, ale pochopitelně i ze stránek deníků, časopisů nebo obrazovek televize. Tomu napomohl i politický vývoj 90. let. Minimálně od roku 1992 lze v českých poměrech hovořit o vládě pravice a společenským vzorem se v té době mnohem více stává král kuponové privatizace Viktor Kožený než úderník z ČKD. Rok 2000 sice zastihl českou společnost v situaci, kdy se po devíti letech vrátila k moci v zemi levice. V té době už třetím rokem vládl v zemi kabinet Miloše Zemana, složený výhradně z politiků sociální demokracie. Ta se ve svém politickém programu pochopitelně obracela právě na nižší a střední vrstvy ve společnosti a slovo „dělník“ a „pracující“ se pomalu vracelo do politických projevů. V situaci, kdy pouto mezi médii (minimálně těmi privátními) a vládnoucí mocí bylo již řadu let naprosto zpřetrháno, to ale nemohlo mít větší vliv. Obraz dělníka z médií včetně časopisu *Vlasta* skoro úplně zmizel.

²³ MACHONIN, Pavel, TUČEK, Milan. *Česká společnost v transformaci*, Praha 1996, str. 195

4. DEFINICE POJMŮ

Ve své práci používám jako metodu výzkumu obsahovou analýzu s využitím kvantitativních i kvalitativních metod. Zabývám se kategoriemi, jako jsou sociální třída, sociální stratifikace a vzhledem k tématu práce také pojmem dělník.

4.1. Kvantitativní obsahová analýza

Obsahová analýza je jednou z nejpoužívanějších metod výzkumu, která bývá často využívána i mimo obor mediálních studií. Metodu obsahové analýzy poprvé použil Harold D. Laswell. Metoda obsahové analýzy má svoje jasně dané zákonitosti, přesto není úplně exaktní disciplínou, ale něčím mezi vědou a uměním. Hlavní je jasné a přesné nadefinování problému. Základním předpokladem obsahové analýzy je, že výzkum sdělení a komunikace poskytne nějaký druh bližších informací o příjemcích sdělení.

Obsahovou analýzu si můžeme rozdělit do několika standardizovaných fází, které jsou shodné s obecným schématem výzkumného procesu. První fází výzkumného procesu je stanovení výzkumného tématu. Druhá fáze výzkumu, pro kterou se používá termín operacionalizace, předpokládá vypracování metody, která nám pomůže odpovědět na stanovené výzkumné téma. Závěrečnou fází je interpretace získaných datových souborů, které jsme získali námi stanovenou metodou.

„Přestože je metoda kvantitativní obsahové analýzy jednou z nejpoužívanějších, její výsledky mají stejně jako u jiných metod výzkumu své hranice. Problematickou fází výzkumu se může stát konstruování systému kategorií. Systém kategorií nemusí objektivně odrážet obsah zkoumaného materiálu a může být pouze chybně vytvořeným významovým systémem výzkumníka. Při tomto způsobu

analýzy může být pro výzkumníka rovněž sledování kontextu jednotlivé reference či textu jako celku.²⁴

Kódovací kniha obsahuje údaje o kódovaných jednotkách, které musí být nadefinovány pomocí jasně stanovených kategorií. Tyto kategorie odrážejí vlastnosti jednotky a v kódovací knize jsou označeny jako proměnné, které nabývají předem určených hodnot. Zcela zásadním kritériem při vzniku a definování kódování je naprosto výstižné a pokud možno co nejjednoznačnější označení kódování jednotky a jejich vlastností, které jsou předpokladem pro opakování celého výzkumného procesu jiným výzkumníkem.

„Výhody kvantitativní obsahové analýzy jsou zejména vysoká míra strukturovanosti, vysoký stupeň ověřitelnosti, možnost zpracování velkého množství textů a podrobení výsledků šetření statistickým analýzám.“²⁵ Základním principem obsahové kvantitativní analýzy je přesné a jednoznačné vystihující stanovení si druhů nadřazených sdělení (tzv. rovin), označíme si jeho každý jednotlivý prvek a pak provedeme součet položek, které spadaly pod jednotlivá pojmenování. Touto metodou lze např. zjistit, že se často opakuje tentýž motiv, což může signalizovat důležitost sdělení veřejnosti.

4.2. Sociální třída, sociální stratifikace

Sociální třída je kategorie lidí, kteří mají stejné třídní postavení, většinou chápané jako stejný způsob obživy nebo bohatství. Ukotvení třídy, třídní struktury pro sociologii objevil Karel Marx. Dělení na třídy se používá v hierarchickém smyslu, třídy jsou tedy obvykle uspořádány od nejvyšší, elitní třídy, která zahrnuje nejmnocnější a nejbohatší členy

²⁴ MCQUAIAL, D. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha 1999, str. 308

²⁵ KÖPPLOVÁ, B; SCHULZ, W; HAGEN, L; SCHERER, H; REIFOVÁ, I; KONČELÍK, J. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha 2004, str. 29-30

společnosti, až po spodní třídu, která shrnuje osoby s nejnižší prestiží, tj. dva relativně příkře rozrůzněné póly. Určující osou způsobující neprostupnost a polární vyhocení může být buď diference vlastnicko-majetková nebo mocenská.

„Konstitutivním příznakem třídy je jakési předem dané privilegium, jež může, avšak také nemusí být získáno předchozím úsilím, výkonem.“²⁶ Třída je jedním z ústředních pojmů teorií sociální stratifikace, které popisují společnost jako soubor hierarchických uspořádaných vrstev s nerovnými životními možnostmi a podmínkami. O třídách mluvíme především tehdy, je-li toto rozvrstvení založeno na ekonomických faktorech - rozdílech v příjmu, výrobním postavení či vlastnictví výrobních prostředků.

Třídní stratifikační model převládá až v moderních společnostech, mezi starší stratifikační modely patří např. stavovský a kastovní. Termín „třída“ se v tomto významu vynořil v žurnalistice 19. století a jako první teoretik se jej ujal právě Marx. Vědci i politici od té doby vytvořili nejrůznější definice tříd. Různé definice také odpovídají tomu, že společnosti jsou na různých stupních ekonomického a politického vývoje a náleží k různým kulturám.

Marxova teorie je založena na dvoutřídním stratifikačním modelu. V každé společnosti proti sobě stojí utlačovatel a utlačovaný. V moderní buržoazní společnosti je tento rozpor založen na vlastnictví výrobních prostředků, společnost lze tedy dělit na ty, kteří je vlastní (buržoazie), a ty, jež je nevlastní a musí tedy prodávat svoji pracovní sílu (proletariát). Zájmy tříd jsou v protikladu a nutností je třídní konflikt. Jeho vyústěním je podle Marxe proletářská revoluce, která po období diktatury proletariátu povede k zavedení beztřídní společnosti.

²⁶ MACHONIN, Pavel, TUČEK, Milan. *Česká společnost v transformaci*, Praha 1996, str. 29

Marx chápe třídy jako sociální síly, které mají své vědomí. Rozlišuje třídu o sobě (klasse an sich), která je jen sociální kategorií lidí, kteří mají stejné objektivní podmínky života, a třídu pro sebe (klasse für sich), která je skupinou lidí, kteří prošli třídním uvědoměním a jsou si tedy vědomi svých společných třídních zájmů.

Ralf Dahrendorf obohacuje Marxovu teorii i o Weberův přístup. Nespatřuje jádro třídního konfliktu pouze ve vlastnictví výrobních prostředků jako Marx. Kontrola výrobních prostředků je jen jednou z forem moci, a právě snaha o podíl na moci či rozhodování je podle Dahrendorfa zdrojem třídního konfliktu. Dahrendorf rozlišuje dva hlavní typy konfliktů – politický a průmyslový.²⁷

4.3. Dělník

Tématem bakalářské práce je zobrazení dělníka, resp. dělnice v časopise Vlasta. Dělníka (resp. dělnickou třídu) nelze sociologicky postihnout jen na základě statisticko-demografických nebo technicko-ekonomických ukazatelů. Pro další výzkumnou práci se proto pokusím nadefinovat a vysvětlit tento široký pojem.

Lze ho chápat podle socialistického pojmosloví jako „fyzicky pracujícího ve výrobě, příslušníka vládnoucí pracující třídy, která vlastní výrobní prostředky (v socialistické společnosti)“ či „příslušníka třídy nevlastnící výrobní prostředky, který prodává námezdně svoji pracovní sílu a je vykořisťován vládnoucí třídou, tzn. bezprostředního výrobce (v kapitalistické společnosti)“.²⁸

Podobným a častým pojmem jako dělník byl v minulosti pojem „proletariát“. V prostředí kapitalistické společnosti byl definován jako „námezdní dělníci, zbaveni vlastních výrobních prostředků, prodávající

²⁷ <http://cs.wikipedia.org> – Sociální třída

²⁸ *Slovník spisovného jazyka českého*, díl I, Praha 1960, str. 295

pracovní sílu, jejich práce především vylučuje vlastnictví, bezprostředně produkuje kapitalistickou nadhodnotu“.²⁹

Další možnou perspektivou, kterou lze na dělníka nahlížet, je podle “odvětvového hlediska, vyjadřujícího úroveň rozvoje výrobních sil (například na průmyslové, dopravní, stavební, zemědělské a jiné dělníky, na dělníky spjaté s výrobou a s materiálními, popřípadě nemateriálními službami); podle rozsahu a úrovně rozvoje, podle koncentrace materiálně technických prostředků a povahy technické organizace práce (například na dělníky z malých závodů, z městských velkozávodů, velkých průmyslových aglomerací); podle obsahu a charakteru své práce, tj. právě její technické (energetické atd.) vybavenosti, podle stupně její složitosti (od ruční práce až po práci při obsluze automatických linek); podle výrobní produktivity a efektivity práce.“³⁰

Základ „dělnické třídy“ tvoří zaměstnanci v průmyslových odvětvích národního hospodářství – v průmyslu, ve stavebnictví, v dopravě, ve spojích, strojírenství, kovodělném, textilním, konfekčním průmyslu, v hutnictví, hornictví. V éře socialismu byly v průmyslu soustředěny asi dvě třetiny z celkového počtu dělníků.

I uvnitř dělnické třídy lze nalézt diferenciaci, tj. rozdělení na nekvalifikované a kvalifikované, dělníky-specialisty a ostatní dělníky:

- Kvalifikovaní dělníci s vysokou speciálně vzdělávací přípravou či zkušeností, vědomostmi a návyky, na jejichž základě vykonávají složitou práci.

- Polokvalifikovaní dělníci, kteří zaškolením jsou úzce specializováni, vykonávají mechanické operace ve strojových soustavách; jedná se o mladší nebo střední věkovou skupinu.

²⁹ FORMÁNEK, Miloslav. *K problematice formování a úlohy socialistické dělnické třídy*, Sociologický časopis, č. 6/ 1977, str. 571

³⁰ FORMÁNEK, Miloslav. *Otázky vnitrotřídní diferenciaci dělnické třídy*, Sociologický časopis, č. 6/1978, str. 562-563

- Nekvalifikovaní dělníci, kteří jsou pro svou práci nevyškoleni, a proto mohou vykonávat jen práci pomocnou, hrubou, silně monotónní nebo fyzicky namáhavou práci – značnou část tvoří starší pracovníci a ženy. V minulé éře byli charakterizováni takto: „Nepříznivé pracovní charakteristiky (tělesná namáhavost, monotónnost) silně koreluje s demografickými faktory, pohlavím a věkem. Společenským zprostředkujícím faktorem je tu úroveň kvalifikace. V kategorii pomocných zaměstnanců je významně silnější zastoupení věkově starších ročníků a zejména žen. Projevuje se v tom částečně ještě dědictví kapitalistické éry a masový nábor nekvalifikovaných žen z domácnosti v prvních etapách budování socialismu.“³¹

Po roce 1989 došlo a dochází ke vzájemnému přibližování fyzické a duševní práce a k mizení rozdílů mezi dělnickými kategoriemi a technicko-hospodářskými pracovníky. Na velmi podobnou úroveň se dostávají díky nižšímu vzdělání, které posouvá dělníka do kategorie dělník specialista. Svým pracovním zařazením a postoji se v některých kategoriích řadí a blíží spíše nedělnickým kategoriím než dělníkům. K přesunu uvnitř kvalifikační struktury dochází i proměnami uvnitř jednotlivých nejen dělnických profesí.

Při svém výzkumu v rámci bakalářské práce jsem dělníka nahlížela ze všech výše uvedených hledisek a rozdělení, to znamená, že jsem se jeho zobrazování pokusila pojmout v co nejširším spektru a v co nejširších souvislostech.

³¹ MALICKÁ, Ludmila. *Z empirických výzkumů*, Sociologický časopis, č. 5/1980, str. 531-532

5. VÝZKUMNÁ ČÁST

V této části bakalářské práce se budu věnovat samotnému výzkumu – analýze zobrazování dělníka v časopise Vlasta v průběhu roku 1980 a roku 2000. Stanovím výběrový vzorek a výzkumnou jednotku, proměnné a výzkumné otázky, popíšu metodu sběru dat, data zanalyzuji a v závěru této části budu prezentovat výsledky a pokusím se je interpretovat.

5.1. Definice objektu výzkumu

Tématem bakalářské práce je zmapování obrazu dělníka v časopise Vlasta v roce 1980 a 2000. Z časopisu jsem vybírala články, které se tématu dělníka věnovaly, ať již jako ústřednímu tématu, v odkazech anebo jen ve zmínkách.

Časopis Vlasta je ženským časopisem, a proto jsem při svém výzkumu, který probíhal při vypracování mé bakalářské práce extenzivně rozšířila i na pojem „dělnice“ (dále již jen jako „dělník“). Dělník je v primárním slova smyslu chápán jako dělník průmyslový, a tohoto původního pojetí/významu jsem se snažila držet i ve svém výzkumné práci. Z tohoto důvodu jsem do ní nezahrnula zemědělské dělníky, kteří se svým charakterem práce více přibližují zemědělcům.

5.2. Hypotéza

Dobový kontext ovlivňuje i to, jak média o různých událostech a jevech referují. Pokud jde o dvě tak odlišné epochy a zobrazení postavy dělníka, jehož vnímání se v těchto epochách vlivem pádu komunismu a jeho ideologie podstatně změnilo, pak předpokládám, že v roce 1980, uprostřed normalizační totality, bude pojetí a prezentace dělníka diametrálně odlišné od zobrazování dělníka v popřevratovém roce

2000. A to i na stránkách časopisu Vlasta, který přitom jako časopis ryze ženský nebyl nikdy v prvé řadě politickou tribunou.

Má pracovní hypotéza vychází z předpokladu, že v časopise Vlasta v roce 2000 bude méně článků zobrazujících dělníka oproti ročníku vycházejícím v roce 1980. Frekvence článků i rozdíl v podaném obrazu dělníka specifickým způsobem prokáže, jak se v průběhu dvaceti let a zejména vlivem hluboké proměny české společnosti po roce 1989 posunul žebříček hodnot, společenské vzory, oblasti zájmu i celková stratifikace společnosti.

5.3. Metodická východiska

Zvolená metoda výzkumu, pomocí níž budu zjišťovat zobrazení dělníka v časopise Vlasta v roce 1980 a roce 2000, je kvantitativní obsahová analýza. V následující kapitole se proto zabývám výkladem základních teoretických pojmů a východisky této metody v konkrétním případě a tématu této bakalářské práce.

Kvantitativní obsahovou analýzou budu zkoumat počet a rozsah článků, typ novinářského útvaru a tematickou strukturu. Ze získaných dat vyvodím závěry, které nastíní, jaký mediální obraz dělníka byl vytvářen v časopise Vlasta v roce 1980 a v roce 2000.

Časopis Vlasta má přesně stanovený počet stránek. Proto zkoumanou jednotkou byly články, které byly publikovány v každém jednotlivém čísle a které čtenáře seznamovaly s tématy vztahujícími se k dělníkovi či kolektivu dělníků.

Velmi náročnou a zodpovědnou činností byla příprava formuláře se zkoumanými hodnotami, které jsem zanášela do knihy. Poslední fází metody byl způsob zpracování a interpretace získaných údajů. Aby bylo možné brát v úvahu, jakou váhu lze přikládat informacím, které čtenář vnímá, bylo nutné stanovit význam článku (jednotky mezi ostatními

publikovanými články časopisu Vlasta) v kontextu událostí, v nichž byly posuzovány.

Kvantifikovanými testovacími kritérii v mé práci byly: velikost a četnost zkoumané jednotky, umístění na určité stránce v časopise, stylistické zobrazení sledovaného tématu, zda se jednalo o muže či ženu, zda byl článek zasazen do reálií Československé socialistické republiky, resp. České republiky (domácí) či do zahraničí, zda v článku bylo cílem zobrazit sledované téma z pozice jednotlivce, kolektivu či o sledovaném tématu byla jen zmínka, zda se jednalo o autora, který byl charakterizován jako zdroj celým svým jménem či zda šlo o agenturní zprávu, jaké téma bylo k zobrazování dělníka nejvíce použito, zda byl článek doprovázen fotografií a stručný popis zobrazovaného a v neposlední řadě, v jakém odvětví je dělník zobrazován.

S pomocí výše uvedených kritérií lze spolehlivě vyhodnotit způsob zobrazování dělníka na stránkách časopisu. Datový soubor umožnil provést spolehlivé srovnání zobrazování a chápání dělníka/dělnice v éře normalizace a v době postkomunistické transformace. Na tomto základě bylo možné popsat a do jisté míry pochopit procesy, jež se v období společenské transformace zatím udály.

5.4. Popis metody

Když jsem s tímto výzkumem začínala, přistupovala jsem k němu s jistým očekáváním. Předpokládala jsem, že ve zkoumaném roce 1980 bude velmi mnoho článků, popř. i jen zmínek o dělníkovi – ať již v textech, které se touto problematikou speciálně zabývaly, ale i v rubrikách, které měly de facto být jen o mezilidských vztazích a problémech, zdraví, koníčcích, zálibách apod. Ukázalo se, že to sice do značné míry platí, ale ne úplně. Je pravda, že se komunistická ideologie promítala do podstatné části časopisu, ale rubriky, které měly za cíl

seznámit čtenářky s jinými problémy než pracovními, byly víceméně prosty tohoto ideologického nánosu a balastu.

Při svém zkoumání jsem sledovala 52 výtisků časopisu Vlasta pro rok 1980 a 53 výtisků časopisu Vlasta pro rok 2000. Jednotkou pro kvantitativní analýzu byl ustaven jeden článek – uzavřený redakční příspěvek, jakkoli se týkající tématu „dělník/dělnice“. Mnou zkoumané jednotky jsem popsala pomocí proměnných a zapsala do kódovací knihy. Pro kódovací knihu jsem použila program Word, pro vyhodnocení proměnných jsem použila program MS Excel.

Prvním krokem bylo stanovení kódovací jednotky a proměnné, kterých jednotka může nabývat. Proměnné jsem zvolila na základě svého výzkumu, po prostudování všech výtisků časopisů. Kódovací schéma: viz Příloha č. 1.

5.5. Výzkumné otázky

Podrobně zvolenými výzkumnými otázkami jsem se snažila vystihnout a charakterizovat obraz dělníka, který je čtenářům Vlasty zprostředkováván v roce 1980 a 2000. Při obsahové analýze jsem se snažila pomocí vybraných ukazatelů-faktorů potvrdit či vyvrátit mou pracovní hypotézu.

Výzkumné otázky měly dát odpověď na to, jaký obraz dělníka vytvářel časopis ve vybraném období, porovnat navzájem četnost, velikost článků, frekvenci zobrazovaných témat, používané novinářské žánry apod.

Výzkumné otázky:

1. Kolik článků s tematikou dělníka se celkově vyskytlo v časopise Vlasta v roce 1980 a 2000?
2. Na které stránce v časopisu se ocital článek o dělníkovi?
3. Jaký typ novinářského žánru v těchto člancích převažuje?
4. Jaká byla velikost článků v rámci jednoho ročníku?

5. Je v člancích zobrazován dělník-muž či dělnice-žena?
6. Jedná se o články převážně s tématem „dělník“ jednotlivce, kolektiv nebo je toto téma zmíněno jen okrajově?
7. Jaká témata jsou nejčastěji zmiňována v člancích ve spojitosti s dělníkem?
8. V jakém odvětví je dělník nejčastěji zmiňován?
9. Byl článek doprovázen fotografií?
10. Do které země byl situován článek o dělníkovi?
11. V jakém poměru je článek autorský a článek agenturní?
12. Jaký byl věk zobrazovaného dělníka/dělnice?

5.6. Popis souboru

Přehled proměnných s přiřazenými kódy

Kódovací jednotka a proměnné, kterých může jednotka nabývat

- Jednotka – článek
- Proměnná – jednotlivé nadefinované kategorie

V1	Číslo časopisu	
V80	Rok vydání	Ročník 1980
V00		Ročník 2000
V2	Datum	Datum vydání časopisu; v kódovací knize je vedeno jako den/měsíc XX.XX.
V3	Stránka	Umístění článku na konkrétní stránce v časopisu
V4	Velikost	Určuje, kolik místa článek zabírá; do rozsahu se počítá fotografie i grafika
	1 velká	Polovina strany až celá strana a více
	2 střední	Jedna čtvrtina až jedna polovina
	3 malá	Jedna čtvrtina a menší

V5	Lokalizace	Místo, kam je článek či děj článku zasazen
	1 domácí	Československá socialistická republika, popř. Česká republika
	2 zahraniční	Ostatní
V6	Pohlaví	Určení, zda se jedná o zachycení muže dělníka či ženy dělnice
	1	Žena
	2	Muž
	3	Žena+muž
	4	Nespecifikováno
V7	Fotografie	Výsledek použití fotoaparátu či jiné zobrazovací metody; krátký popis zobrazovaného
	1	Ano
	2	Ne
V8	Žánr	O jaký žánr se jedná
	1 reportáž	Reportáž z pracoviště dělníka
	2 zpráva	Zpravodajství; informace o události, popřípadě jevu
	3 rozhovor	Rozhovor s dělníkem – dialog, střídání otázek a odpovědí
	4 medailon	Profil, medailon
	5 ostatní	Oznámení, anketa, dopis, povídka, projev, soudnička...
V9	Komu je článek věnován	
	1 jednotlivce	Článek je věnován primárně jednotlivci
	2 kolektiv	Článek je věnován převážně kolektivu pracujících
	3 zmínka	Dělník je zmíněn jen okrajově, není ústředním tématem článku
V10	Dělník	Specifikace dělníka
	1 dělník v textilním průmyslu	Tkadlena, šička, přadlena, vyšíváčka, švadlena, konstruktérka stříhů

	2 dělník ve stavebnictví	Stavař, podavač...
	3 dělník v potravinářském průmyslu	Drůbežárny, cukrovinky...
	4 dělník v těžkém průmyslu	Brusič, jeřábík, ocelář, lisař, slévač, seřizovač, montér, svářeč, ocelář, brusič
	5 dělník v lehkém průmyslu	Dělník v papírnách, tiskárnách, korkovně....
	6 lesnictví	
	7 poštovní zaměstnanec	
	8 jiné	
	9 nespecifikováno	
V12	Nejvíce frekventovaná témata	
	1 těžký průmysl	Vyrábí převážně výrobní prostředky (strojírenství, obrábění kovů, hutnictví železa, těžební průmysl, chemický, elektroenergetika, stavební hmoty)
	2 lehký průmysl	Vyrábí převážně předměty spotřební (průmysl potravinářský, oděvní, obuvnický, kožedělný, nábytkářský, papírenský a polygrafický,....)
	3 školství	Nezaměstnanost, nevyplacení mzdy
	4 zvedání plánu/brigády socialistické práce – BSP/družba podniků	
	3 školství	
	4 nezaměstnanost/ nevyplacení mzdy	
	5 soudničky/rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví	
	6 medailon dělnic či žen s dělnickým původem	
	7 zdravotnictví/péče o zaměstnance	

	8 všeobecné – stát, ekonomika, setkání státníků	
	9 lesní hospodářství	
	10 móda	
	11 partnerské a rodinné problémy	
	12 sport	
	13 postavení žen v ČSSR/ČR	
	14 BSP – těžký průmysl	
	15 BSP – lehký průmysl	
	16 stavebnictví	
	17 volný čas	
	18 potravinářský průmysl	
	19 třídírna pošty	
	20 výročí/přání pro příští rok	
	21 dělnické profese v divadle	
	22 jiné	
V13	Zdroj textu	Autor, který článek napsal, popř. agentura, která článek poskytla
	1 vlastní	Jméno autora
	2 agentura	Zkratky agentur
	3 nespecifikováno	Články bez uvedení autora

5.7. Výstupy

V této části se budu zabývat výstupy mého zkoumání a jejich následnou interpretací. Součástí výsledků jsou tabulky, které jsou popsány a uvedeny pomocí popisu dat a údajů. Popis následuje vždy pod tabulkou. Údaje jsem zapisovala do tabulky, kdy vlevo jsou vždy uvedeny proměnné a ve sloupcích vpravo zkoumaný rok 1980 a 2000 v prostých hodnotách a v dalších dvou sloupcích je rok 1980 a 2000 vyjádřen pomocí procent. Procentuelní vyjádření je vždy zaokrouhleno na jedno desetinné místo.

1. Kolik článků s tematikou dělníka se celkově vyskytlo v časopise Vlasta v roce 1980 a 2000?

Tabulka č. 1

Rok vydání	1980	2000	1980 %	2000 %
Vlasta	127	8	94	6

Za obě zkoumaná období, tj. 1980 a 2000, se v časopise objevilo celkem 135 jednotek souvisejících s tématem dělník, z toho 127 v časopise Vlasta z roku 1980 a 8 v časopise Vlasta z roku 2000. Mnou zjištěné hodnoty jsou zaneseny v tabulce číslo 1.

Porovnáním Vlasty z roku 1980 a 2000 vyplývá, že ze součtu článků v obou letech jich 94 % pochází z roku 1980 a jen 6 % z roku 2000. Tato změna odráží sociální proměnu, která proběhla v české společnosti od roku 1989. Od této doby se posunul význam a postavení dělníků a toto se také projevilo na četnosti dělnické tematiky na stránkách zkoumaného časopisu.

2. Na které stránce v časopise se ocital článek o dělníkovi?

Tabulka č. 2

Číslo stránky	1980	2000
2	4	
3	3	
4-5	2	
4-6	1	
4-7	1	
6	3	
7	7	
8	1	

8-9	15	
10	1	
8-11	1	
11	3	
12	2	
13	2	
16-17	5	1
18	3	
18-19		1
19	3	
20-21	1	
22	53	
22-23		1
23	6	
24	1	
24-25	1	1
27	6	
28	1	
32	1	
46-47		2
50-51		1
56		1

V tabulce číslo 2 jsou zachyceny proměnné, kterých nabyly zkoumané jednotky, tj. na které stránce byl článek o dělníkovi umístěn. Z výše uvedených čísel lze vyvodit, že nejvíce se článků či jen zmínek o dělníkovi objevilo na stránkách Vlasty z roku 1980 na straně 22 (53 výskytů) a v témže ročníku časopisu následně na stranách 8 až 9, bylo uveřejněno 15 článků se zkoumanou tematikou.

Tabulka č. 3

Rozmístění na stránkách	1980	1980 %
1/3 (1-11 včetně)	42	33

2/3 (12-22 včetně)	69	54
3/3 (23-32)	16	12,6

Rozmístění na stránkách	2000	2000 %
1/3 (1-27 včetně)	4	50
2/3 (28-54 včetně)	3	37,5
3/3 (55-80)	1	12,5

V tabulce č. 3 jsem zpracovala údaje z tabulky č. 2. Časopis Vlasta (oba ročníky) jsem rozdělila na třetiny. Jelikož Vlasta ročník 1980 a ročník 2000 nemá identický rozsah stran, vytvořila jsem dvě odlišné tabulky.

Vlasta ročník 1980 má 32 stran, Vlasta ročník 2000 má 76 – 88 stran (pro výpočet třetin jsem brala za výchozí 80 stran). Oba ročníky jsem rozdělila do třetin a to následujícím způsobem. V roce 1980: 1/3 je od strany 1-11 včetně, druhá třetina je od strany 12-22 včetně a třetí třetina je od strany 23-32. V roce 2000: první třetina je od strany 1-27 včetně, druhá od strany 28-54 včetně, třetí třetina je od strany 55-80.

Údaje uvedené výše lze interpretovat tak, že v roce 1980 bylo nejvíce článků s tématem dělníka publikováno v druhé třetině časopisu – 69. Toto číslo je nutno interpretovat v souvislosti s údaji v tabulce č. 5, kdy z údajů vyplývá, že „velké texty“ byly v první třetině časopisu roku 1980 tištěny 42krát, tj. v 38,6 %, ve druhé třetině publikovány 69krát, tj. v 54 %. V roce 2000 bylo nejvíce článků, konkrétně 4, zveřejněno v první třetině (50 %).

3. Jaký typ novinářského žánru převažuje?

Tabulka č. 4

žánr	1980	2000	1980 %	2000 %
1 reportáž	43	8	33,8	100
2 zpráva	20	0	15,7	0

3 rozhovor	2	0	1,6	0
4 medailon	35	0	27,6	0
5 ostatní	27	0	21,3	0

V obou zkoumaných obdobích byla nejvíce použitou stylistickou formou reportáž. V roce 1980 se reportáž z dělnického prostředí objevila 43krát (31,8 % - skoro jedna třetina zkoumaných článků) a v roce 2000 osmkrát, tzn. ve Vlastě z roku 2000 ve všech publikovaných příspěvcích.

V roce 1980 byl také velmi početně zastoupen žánr medailon dělníka, který byl zveřejněn 35krát, celkově to bylo 27,6 % za rok.

4. Jaká byla velikost článků v rámci jednoho ročníku?

Tabulka č. 5

velikost	1980	2000	1980 %	2000 %
1 velká	49	8	38,6	100
2 střední	6	0	4,7	0
3 malá	72	0	56,7	0

Články se zkoumaným tématem, tj. motivem dělníka, byly nejčastěji na stránkách Vlasty v roce 1980 publikovány v 72 případech na rozloze plochy, kterou jsem si nadeřinovala jako „malá“ (jedna čtvrtina strany a menší, včetně obrazového doprovodu). Tato četnost byla způsobena častým výskytem medailonů či profilů, které byly nejčastěji publikovány v „malém“ formátu. V roce 1980 bylo ve Vlastě celkem 56,7 % „malých“ příspěvků, což znamená, že zkoumanému tématu se jako hlavnímu či vedlejšímu tématu věnovala polovina zkoumaných jednotek v tomto nejmenším formátu.

Články, které byly zveřejněny ve formátu „velký“ (polovina strany až celá strana a více, včetně obrazového doprovodu), se

vyskytovaly v počtu 49, v roce 1980 se jednalo o 38,6 % z celkového počtu publikovaných textů.

Ve Vlastě v roce 2000 byly publikovány jen jednotky ve formátu „velký“, tj. tématem dělníka se zabývalo celkově 8 příspěvků (100 %).

5. Je v člancích zobrazován dělník muž či žena dělnice?

Tabulka č. 6

	1980	2000	1980 %	2000 %
1 žena	103	3	81,1	37,5
2 muž	9	1	7,1	12,5
3 žena+muž	5	4	4	50
4 nespecifikováno	10	0	7,9	0

Jak jsem předestřela již v první části své práce, zobrazováním dělníka rozumím i zobrazování dělnice. Dalším kritériem, které jsem použila při získání představy o mediálním zobrazování dělníka na stránkách časopisu Vlasta, byly proměnné žena-dělnice či muž-dělník. Ženu dělnici jsem v člancích rozpoznala podle gramatické stavby věty, např. kdy koncovky byly buď ve formátu „dělala“ či „dělaly“ popř. použití křestního jména anebo příjmení. V roce 1980 byl dělník zobrazován pomocí ženské představitelky ve 103 případech (81,1 %). Dělníka muže jsem si nadefinovala také podle gramatických pravidel, kdy formát slovesa byl např. „dělal“, „dělali“, popř. podle křestního jména anebo příjmení. Vyrovnané bylo uveřejňování článků s představitelem „dělníka“ coby muže, a to v 9 případech, dělník, kdy nebylo možno zjistit, zda se je v článku uváděn muž či žena, byl v 10 případech, tj. 7,9 %.

6. Jedná se o články převážně s tématem „dělník“ jednotlivec, kolektiv či je téma „dělníka“ zmíněno jen okrajově?

Tabulka č. 7

	1980	2000	1980 %	2000 %
1 jednotlivec	51	4	40	50
2 kolektiv	38	1	30	12,5
3 zmínka	38	3	30	37,5

V roce 1980 bylo na stránkách Vlasty publikováno celkově 51 textů, kdy byl převládajícím tématem zobrazovaného dělníka jednotlivec. Při interpretaci dat, která vyplývají z tabulky č. 7 je nutno použít tabulku č. 6, která nám dodá vysvětlení, že tím zobrazovaným jednotlivcem byla z velké většiny žena, tj. 103krát. Z tabulky č.7 lze vysledovat, že texty věnující se převážně kolektivu byly zastoupeny 38krát a texty s okrajovou zmínkou o tématu také v 38 případech. Z těchto údajů lze vyvodit, že všechny sledované proměnné v roce 1980, tj. jednotlivec, kolektiv a zmínka o tématu, byly zastoupeny v přibližně stejném počtu, procentuálně vyjádřeno jednotlivec 40 %, kolektiv 30 % a zmínka 30 %. V roce 2000 byl dělník zobrazován coby jednotlivec ve 4 textech (50 %) a dělník byl jen zmíněn třikrát (37,5 %).

7. Jaká témata jsou nejčastěji zmiňována v článcích ve spojitosti s dělníkem?

Tabulka č. 8

Témata	1980	2000	1980 %	2000 %
1 těžký průmysl (vyrábí převážně výrobní prostředky (strojírenství, obrábění kovů, hutnictví železa, těžební průmysl, elektroenergetika, chemický, stavební hmoty...)	4	0	3,1	0

2 lehký průmysl (vyrábí převážně předměty spotřební - potravinářský, oděvní, obuvnický, kožedělný, nábytkářský, papírenský, polygrafický)	16	0	12,6	0
4 zvedání plánu/brigády socialistické práce – BSP/družba podniků	1	0	0,8	0
3 školství	5	1	4	12,5
5 nezaměstnanost/nevyplácení mzdy	1	4	0,8	50
6 soudničky/rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví	3	0	2,4	0
7 medailon dělnic či žen s dělnickým původem	44	0	34,6	0
8 zdravotnictví/péče o zaměstnance	7	0	5,5	0
9 všeobecné – stát, ekonomika, setkání státníků	4	0	3,1	0
10 lesní hospodářství	1	1	0,8	12,5
11 móda	1	1	0,8	12,5
12 partnerské a rodinné problémy	5	0	4	0
13 sport	2	0	1,6	0
14 postavení žen v ČSR	3	0	2,4	0
15 BSP – těžký průmysl	4	0	3,1	0
16 BSP – lehký průmysl	9	0	7	0
17 stavebnictví	3	0	2,4	0
18 volný čas	1	0	0,8	0
19 potravinářský průmysl	2	0	1,6	0
20 třídírna pošty	1	1	0,8	12,5
21 výročí/přání pro příští rok	3	0	2,4	0
22 dělnické profese v divadle	2	0	1,6	0
23 jiné	5	0	4	0

Nejdříve bych vysvětlila zkratku, kterou jsem použila při definování témat, která byla k zobrazování dělníka, resp. s ním použita. Jedná se o

brigádu socialistické práce, tzv. BSP. „V době socialismu to byla forma socialistického soutěžení a socialistické pracovní iniciativy.“³²

Myšlenka vzniku BSP přišla ze SSSR, kde v roce 1958 vznikl první pracovní kolektiv soutěžící o titul Brigáda komunistické práce. V ČSSR se soutěžení o titul BSP rozvinulo v dobách normalizace. Dle tehdejší terminologie bylo hnutí BSP „nejvyšší formou socialistického soutěžení. Plnilo náročné úkoly při socialistické výstavbě, upevňovalo socialistické výrobní vztahy a zvyšovalo kulturní úroveň pracujících. Pomáhalo i při intenzifikaci národního hospodářství, rozvoji vědy, techniky, kvality a efektivnosti práce a nabádalo členy hledat ještě účinnější formy a metody práce pro společnost.

Seřazení témat podle četnosti výskytu – sestupně

Tabulka č. 9

³² <http://cs.wikipedia.org> – Brigáda socialistické práce

pořadí	témata	1980	2000	1980 %	2000 %
1	medailon dělnic či žen s dělnickým původem	44	0	34,6	0
2	lehký průmysl (vyrábí převážně předměty spotřební (průmysl potravinářský, oděvní, obuvnický, kožedělný, nábytkářský, papírenský a polygrafický...))	16	0	12,6	0
3	BSP – lehký průmysl	10	0	7,9	0
4	zdravotnictví/péče o zaměstnance	7	0	5,5	0
5	partnerské a rodinné problémy	5	1	4	12,5
6	školství	5	0	4	0
7	jiné	5	0	4	0
8	všeobecné – stát, ekonomika, setkání státníků	4	0	3,1	0
9	BSP – těžký průmysl	4	0	3,1	0
10	těžký průmysl (vyrábí převážně výrobní prostředky - strojírenství, obrábění kovů, hutnictví železa, těžební průmysl, elektroenergetika, chemický průmysl, stavební hmoty...)	4	0	3,1	0
11	stavebnictví	3	0	2,4	0
12	výročí/přání pro příští rok	3	0	2,4	0
13	postavení žen v ČSSR/ČR	3	0	2,4	0
14	soudničky/rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví	3	0	2,4	0
15	sport	2	0	1,6	0
16	potravinářský průmysl	2	0	1,6	0
17	dělnické profese v divadle	2	0	1,6	0
18	nezaměstnanost/nevyplácení mzdy	1	4	0,8	50
19	lesní hospodářství	1	1	0,8	12,5
20	móda	1	1	0,8	12,5
21	třídírna pošty	1	1	0,8	12,5

22	volný čas	1	0	0,8	0
23	zvedání plánu/brigády socialistické práce – BSP/družba podniků	1	0	0,8	0

Sledované hodnoty jsem seřadila do tabulky, kdy hodnoty mají sestupnou tendenci, tj. na prvních řádcích jsou nejčastěji zastupovaná témata; témata jsem setřídila pro větší přehlednost.

Nejčastěji zobrazovaným tématem ve spojitosti s dělníkem jako jednotlivcem, kolektivem či jen okrajová zmínka byl medailon či portrét dělníka, resp. dělnice; toto téma se objevilo ve Vlastě ročník 1980 ve 44 případech, v celkových číslech to byla skoro jedna třetina uveřejněných témat – 34,6 %. V těchto článcích byl většinou reflektován nelehký život dělnice, její těžké dětství, vůle k vlastnímu zdokonalování a zlepšování se, její pracovní píle, skromnost, pracovitost, zapojování se do společenských aktivit – nejčastěji ROH či KSČ, všeobecná oblíbenost v kolektivu, její péče o rodinu, a v neposlední řadě její snaha o zvedání a překračování závazků BSP.

Tématem, které bylo zobrazováno v 16 textech (12,6 %) tj. na druhém místě co se týče četnosti, byl lehký průmysl. Jednalo se převážně o reportáže z prostředí, kde byly vyráběné spotřební věci. Texty líčí čtenáři prostředí, ve kterém se dělníci pohybují, splňují pracovní závazky, žijí své pracovní životy, řeší problémy typu nedostatek materiálu, soudružské vztahy apod.

Dalším prostředím, ve kterém je dělník ve Vlastě v roce 1980 zobrazován, je kolektiv brigád socialistické práce v lehkém průmyslu. Toto téma se věnovalo závazkům, které si dávali jednotlivci či kolektivy, a úkolům, které pro ně ze závazků vyplývaly; navazování družby/přátelství mezi těmito kolektivy a oslava dosažení či překročení hospodářských výsledků.

Obě výše zmiňovaná témata pokrývají necelou polovinu (47,2 %) všech publikovaných témat.

8. V jakém odvětví je dělník nejčastěji zmiňován?

Tabulka č. 10

dělník	1980	2000	1980 %	2000 %
1 dělník v textilním průmyslu (tkadlena, šička, přadlena, vyšíváčka, švadlena, konstruktérka střihů)	25	3	19,7	37,5
2 dělník ve stavebnictví (stavař, podavač...)	8	0	6,2	0
3 dělník v potravinářském průmyslu (drůbežárny, cukrovinky...)	5	0	4	0
4 dělník v těžkém průmyslu (brusič, jeřábník, ocelář, lisař, slévač, seřizovač, montér, svářeč, ocelář...)	21	0	16,5	0
5 dělník v lehkém průmyslu (dělník v papírnách, tiskárnách, korkovně...)	13	0	10,2	0
6 lesnictví	1	1	0,8	12,5
7 poštovní zaměstnanec	1	1	0,8	12,5
8 jiné	10	1	7,9	12,5
9 nespecifikováno/jiné	43	2	33,9	25

V obou ročnících sledovaného časopisu je dělník nejčastěji zobrazován coby dělník, resp. dělnice v textilním průmyslu. Z celkového počtu jednotek ve Vlastě ročník 1980 bylo možno nalézt 25krát zmínku o tkadleně, šičce, přadleně, popř. švadleně, ve výsledném čísle tyto profese spadající pod kategorii „dělník v textilním průmyslu“, čítaly dohromady 19,7 %. Ve Vlastě ročník 2000 byla dělnice v textilním průmyslu zobrazena jen třikrát, ale v širším kontextu, kdy jsme již uvedli, že v roce 2000 bylo publikováno jen 8 článků, to bylo 37,5 %.

Další profesí, která byla v socialistické Vlastě hojně prezentována, byl těžký průmysl – 21 uveřejněných textů se zabývalo povoláním brusiče, oceláře, horníka, taviče apod.

9. Byl článek doprovázen fotografií?

Tabulka č. 11

fotografie	1980	2000	1980 %	2000 %
1 ano	101	8	80	100
2 ne	26	0	20,5	0

Jako podstatný faktor v informování o dělníkovi bychom měli kromě písemných materiálů brát v potaz i doprovodný obrazový materiál, čili fotografie, které jsou připojeny přímo k článku, nebo jsou na stránkách novin umístěny bez dalšího textu.

V roce 1980 byla fotografie použita u tři čtvrtiny jednotek, tj. 80 procent, v roce 2000 to sice bylo již ve 100 %, ale oproti 127 otištěným článkům v roce 1980 to bylo jen 8krát v roce 2000.

K zobrazování dělníků byly používány jak barevné, tak černobílé fotografie; ve Vlastě ročník 34 byly černobílé a barevné fotografie v poměru 1:1, tzn. 16 stran barevných a 16 stran černobílých. Ve Vlastě ročník 54 byly již všechny fotografie barevné.

V časopise Vlasta byla „dělnice“ obrazově zachycována velmi stereotypně. Většina z publikovaných fotografií zobrazovala dělnici, která byla ve věku kolem 45 let, střední postavy, krátkých hnědých zvlněných vlasů, v pracovním plášti/zástěře s krátkým, popř. dlouhým rukávem a s pokrývkou hlavy (buď šátek či jiné zakrytí vlasů, tzv. „čepeček“), Ve dvou případech, Vlasta č. 20, ročník 1980, a Vlasta č. 30, ročník 1980, byla fotografie dělnice použita na titulní straně, oba případy zachycovaly ženu oblečenou do pracovního oděvu (zástěra, šátek). Ženy většinou nebyly na fotografiích nalíčeny. Fotografie

zachycovaly ženy povětšinou v jejich pracovním prostředí, tj. ve stoje u stroje, v továrně, v sedě u stolu, či v pracovním kolektivu.

Symbolem dělníka – muže, byl také pracovní oděv, v tomto případě montérky či pracovní plášť, anebo ochranná pracovní pomůcka např. k ochraně očí – svářečské brýle, přilba na hlavě anebo nářadí v ruce. Porovnáme-li ženu-dělnici a muže-dělníka, potom žena-dělnice je schematictěji zobrazována než muž-dělník.

Druhou nastolenou stereotypizací byla fotografie, která doprovázela medailon každé jednotlivé portrétované ženy dělnice či ženy dělnického původu. Tyto doprovodné fotografie byly v „pasovém“ formátu, hlava a ramena. Jubilantky byly ve věkovém rozmezí od 50 do 85 let. Jednotným znakem bylo, že ženy byly většinou oblečeny do halenky s límcem a měly kratší vlnité vlasy. Všechny tyto fotografie byly černobílé.

10. Do které země byl nejčastěji situován článek o dělníkovi?

Tabulka č. 12

lokalizace	1980	2000	1980 %	2000 %
1 domácí	123	8	96,9	100
2 zahraniční	4	0	3,1	0

Z tabulky jasně vyplývá, že články s motivem dělníka se v roce 1980 i v roce 2000 týkaly skoro či úplně výhradně Československé socialistické republiky, resp. České republiky. V roce 1980 se zahraničí týkala jen 3 procenta článků, v roce 2000 dokonce nula procent, tedy ani jeden článek.

11. Jednalo se o článek autorský, či agenturní?

Tabulka č. 13

Zdroj textu	1980	2000	1980 %	2000 %
1 vlastní:				
Jan Eisenmann	4	-	3,1	
-erb-/Irena Erbenová	5	-	4	
-tk-	2	-	1,6	
František Vrbecký	5	-	4	
Jiří Karban	-	3	-	37,5
Josef Poláček	2	-	1,6	
Ludmila Königová	8	-	6,3	
Marie Formáčková	2	-	1,6	
Miroslav Emmer	2	-	1,6	
Václav Janda	2	-	1,6	
Zdena Kašinská	4	-	3,1	
jiní	45	5	35,4	
2 agentura	1	0	0,8	
3 nspecifikováno	45	0	35,4	62,5

Důležitý faktor, který ovlivňoval stylistické pojetí a uchopení tématu dělníka na stránkách časopisu, byl autor, resp. několik autorů, kteří se tomuto tématu věnovali. Mezi nejvíce publikující autory v roce 1980 patřila Ludmila Königová, která uveřejnila 8 textů (6,3 %), Jan Eisenmann, který publikoval 4 články (3,1 %), a v roce 2000 se „nejvíce“ dělnickou tematikou zabýval Jiří Karban – 3 texty (37,5 %). Agenturní příspěvek se v obou sledovaných ročnících objevil pouze jednou.

12. Jaký byl věk zobrazovaného dělníka/dělnice?

Jedním z nikoli nepodstatných aspektů, které by přispěly k pochopení mediálního pojetí dělníka ve Vlastě 1980 a 2000, by bylo také jasně vypovídající zachycení věku, ve kterém je dělník v příspěvcích zobrazován. Tuto hodnotu nebylo možno zcela prokazatelně číselně podchytit a zdokumentovat. I přesto lze plastičtější a více vypovídající

obraz dělníka-dělnice získat z toho, že dělnice v článcích zmiňovaly péči o manžela, péči o děti, školní či předškolní zařízení svých dětí, celoživotní působení u zaměstnavatele, dobu, po kterou byly v Komunistické straně Československa apod. Z výše uvedeného lze pouze dovodit, že zobrazovaný dělník či dělnice je v článcích představován ve věku od cca 35 do 80. Přesné údaje tohoto druhu byly uváděny většinou v medailoncích – v příspěvcích nazvaných „deska cti“, jejichž součástí byla data narození, či obdobné údaje.

6. ZÁVĚR

Tématem této práce je zobrazení dělníků v časopisu Vlasta v roce 1980 a 2000. V úvodní části práce jsem se pokusila nastínit postavení časopisu Vlasta v letech 1980 a 2000 a pro ucelenější představu o zkoumaném tématu zařadila do své bakalářské práce historicko-sociologickou situaci v Československu v roce 1980 a v České republice v roce 2000.

V teoretické části práce jsem vysvětlila základní teoretické pojmy, které se vztahují ke zkoumanému tématu. Dále má práce vysvětluje termíny použité a používané při výzkumu, tj. obsahovou analýzu, kvantitativní analýzu a její základní výběrový soubor, kódovací jednotku a charakteristiku proměnných.

Má pracovní hypotéza vycházela z předpokladu, že v časopise Vlasta v roce 2000 bude výrazně méně článků zobrazujících dělníka oproti ročníku vycházejícím v roce 1980. Frekvence článků i rozdíl v podaném obrazu dělníka měl specifickým způsobem prokázat, jak se v průběhu dvaceti let a zejména vlivem hluboké proměny české společnosti po roce 1989 posunul žebříček hodnot, společenské vzory, oblasti zájmu i celková stratifikace společnosti.

Na úvod výzkumné části jsem si stanovila základní otázky a při hledání odpovědí na ně, zapracovala výsledky vlastního zkoumání do jednoduchých a přehledných tabulek. Ty jsem doplnila vysvětlivkami a popisky.

Cílem práce bylo výše uvedenou hypotézu potvrdit, či vyvrátit. Výsledky, které jsem získala interpretací jednotek, nakonec mou hypotézu potvrdily. Postavení a zobrazování dělníků v porovnávaných ročnících bylo zcela odlišné. V roce 1980 byl socialistickému dělníkovi

příkládán daleko větší důraz, který se projevoval nejen četností publikovaných jednotek-článků (127), jejich velikostí a rozsahem, ale i počtem témat, která byla ve spojitosti s dělníkem zveřejňována.

V roce 1980 byl dělník považován za typického hrdinu a byl vzorem pro tehdejší socialistickou společnost. Bylo mu připisováno mnoho následováníhodných vlastností – pracovitost, skromnost, schopnost poprat se s nepřízní osudu, zvyšování pracovní výkonnosti (a tím i společného socialistického blahobytu), uvědomělost, angažovanost ve stranických aktivitách a orgánech a dokonalé skloubení osobního a pracovního života.

Oproti roku 1980 byl dělník ve Vlastě z roku 2000 upozaděn; článků bylo ve zkoumaném ročníku pouhých osm. Nejčastěji zmiňovaným tématem v souvislosti s dělníkem byla sociální nejistota spojená se ztrátou zaměstnání a následným poklesem příjmů. Kladné charakterové vlastnosti nebyly tak vyexponovány, dělník již nebyl dáván společnosti za vzor, který by měl být následován, jeho pozice byla výrazně potlačena. Na jeho místo nastoupili lidé ze světa „showbusinessu“; ti byli implicitně dáváni za vzor, ti byli hodni následování, jejich životní hodnoty a zkušenosti měly být příkladem a vzorem.

7. RESUMÉ

The subject of this research work paper was “the picture of the workman on the pages of Vlasta magazine in years 1980 and 2000”. I have investigated the subject with by quantitative content analysis. My ambition was to discover how different the writing about a workman in both years in Vlasta magazine was and to monitor and describe the changes that show the historical development of the country.

The result of my research was that in year 1980 the magazine paid more attention to a socialist workman, shown by the number of publications with this subject (127) but also according to other factors I used in my research. In year 1980 was the most favorite topic of the articles personal profile/insight of woman/workwoman/dressmaker/etc. that works or worked in textile industry. Articles were in small prints often placed in second third of the magazine, and the article was most of the time completed with the theme photograph.

In year 2000 the topic of workman in Vlasta magazine practically disappeared: There were only eight articles. The leading topic in these mentioned articles was “unemployment” and the workman was referred in article as workman/workwoman, the article was longer, and published texts were placed in first third of the magazines. The type of article was most of the time the coverage accompanied with several photographs.

In year 2000 was meaning of workman in general less important than it was in year 1980. A workman was no longer described as a model or example that has to be followed and his role in Vlasta magazine was weaker. The workman was replaced by people from “show-business” who were emphasized as role models of the society.

8. POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

Periodika:

- * Vlasta, ročník 34/1980
- * Vlasta, ročník 54/2000
- * Sociologický časopis, ročník 14/1978
- * Sociologický časopis, ročník 6/1977
- * Sociologický časopis, ročník 5/1980
- * Týden, ročník 2007

Literatura:

- * BERGER, Peter L., LUCKMANN, Thomas. Sociální konstrukce reality. Brno 1999
- * ECO, Umberto. Jak psát diplomovou práci. Praha 1997
- * FIANTOVÁ, Etela. Vývoj ženských časopisů v Čechách od roku 1947, bakalářská práce. Praha 2007
- * HABERMAS, Jurgen. Strukturální přeměna veřejnosti. Praha 2000.
- * HUBÍK, Stanislav. Sociologie vědění. Praha 1999
- * JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara. Média a společnost. Praha 2003
- * KABELE, Jiří. Přerody - principy sociálního konstruování. Praha 1998
- * KALIVODOVÁ, Lenka. Sociální vývoj Československa 1969-1989. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR
- * KELLER, Jan. Až na dno blahobytu. Praha, 2005
- * KOL. Slovník spisovného jazyka českého, díl I. Praha 1960
- * KOL. Žena a muž v médiích. Praha 1998
- * KÖPPLOVÁ, B.; SCHULZ, W.; HAGEN, L.; SCHERER, H.; REIFOVÁ, I.; KONČELÍK, J. Analýza obsahu mediálních sdělení. Praha 2004

- * LACKEY, Nick. Úvod do teorie masové komunikace. Praha 1999
- * MACHONIN, Pavel, TUČEK, Milan. Česká společnost v transformaci – k proměnám sociální struktury. Praha 2006
- * MACHONIN, Pavel. Česká společnost a sociologické poznání -- Problémy společenské transformace a modernizace od poloviny šedesátých let 20. století do současnosti. Praha 2005
- * MACHONIN, Pavel; MLČOCH, Lubomír; SOJKA, Milan. Ekonomické a společenské změny v české společnosti po roce 1989 (alternativní pohled). Praha 2000.
- * MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A.: Velký sociologický slovník. Praha 1996
- * McQUAIL, Denis. Úvod do teorie masové komunikace. Praha, 1999
- * NUNING, Ansgar, Lexikon teorie literatury a kultury. Brno 2006
- * OAKLEY, Ann. Pohlaví, gender a společnost. Praha 2000
- * OTÁHAL, Milan. Opozice, moc, společnost. Příspěvek k dějinám „normalizace“. Praha 1994.
- * REIFOVÁ, Irena. Slovník mediální komunikace. Praha 2004
- * SCHULZ, Winfried, HAGEN, Lutz, SCHERER, Helmut, REIFOVÁ, Irena, KONČELÍK, Jakub. Analýza obsahu mediálních sdělení. Praha 2005
- * VANĚK, Miroslav. Veřejné mínění o socialismu před listopadem 1989. Praha 1994

Internetové zdroje

- * <http://www.abccr.cz>
- * <http://www.arbomedia.cz>
- * <http://www.cepin.cz>
- * <http://www.genderonline.cz>
- * <http://www.mecglobal.com>
- * <http://www.rocenkaunievydavatelu.cz>

* <http://www.sanoma.cz>

* <http://www.uvdt.cz>

* <http://cs.wikipedia.org>

9. SEZNAM TABULEK

- Tabulka č. 1: Kolik článků s tematikou dělníka se celkově vyskytlo v časopise Vlasta v roce 1980 a 2000?
- Tabulka č. 2: Na které stránce se ocital článek o dělníkovi?
- Tabulka č. 3: Na které stránce se ocital článek o dělníkovi (seřazeno podle třetin časopisu)?
- Tabulka č. 4: Jaký typ novinářského žánru převažuje?
- Tabulka č. 5: Jaká byla velikost článků v rámci jednoho ročníku?
- Tabulka č. 6: Je v člancích zobrazován dělník muž či žena dělnice?
- Tabulka č. 7: Jedná se o články převážně s tématem „dělník“ jednotlivec, kolektiv či je téma „dělníka“ zmíněno jen okrajově?
- Tabulka č. 8: Jaká témata jsou nejčastěji zmiňována v člancích ve spojitosti s dělníkem?
- Tabulka č. 9: Seřazení témat podle četnosti výskytu – sestupně
- Tabulka č. 10: V jakém odvětví je dělník nejčastěji zmiňován?
- Tabulka č. 11: Byl článek doprovázen fotografií?
- Tabulka č. 12: Do které země byl nejčastěji situován článek o dělníkovi?
- Tabulka č. 13: Jednalo se o článek autorský, či agenturní?

10. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Kódovací kniha (tabulka)

Příloha č. 2: Fotografie dělnice z časopisu Vlasta č. 1 (fotografie)

Příloha č. 3: Fotografie dělnice z časopisu Vlasta č. 2 (fotografie)

Příloha č. 4: Fotografie dělnice z časopisu Vlasta č. 3 (fotografie)

Příloha č. 5: Fotografie dělnice z časopisu Vlasta č. 4 (fotografie)

Příloha č. 6: Fotografie dělnice z časopisu Vlasta č. 5 (fotografie)

Příloha č. 7: Ukázky textů z dobové Vlasty (text)

11. PŘÍLOHY